

KRZYSZTOF BŁOŃSKI

Uniwersytet Szczeciński

Czas wolny mieszkańców dużych miast w Polsce – wyniki badań

Wprowadzenie

W wyniku zmian zachodzących na przełomie XVIII/XIX wieku czas wolny stał się nową rozpoznawalną kategorią społeczną. Według pierwotnych założeń był on przeznaczony na wypoczynek po pracy, samorealizację, doznawanie wolności i doświadczanie przyjemności. Obecnie czas wolny ulega procesom komercjalizacji i instrumentalizacji, a jego efektywność staje się wyznacznikiem dobrze spędzonego czasu wolnego.

Problematyka czasu wolnego jest przedmiotem badań m.in. socjologów, ekonomistów czy pedagogów, z czego wynika wielość i różnorodność definicji. Można je pogrupować w trzy główne nurty (Bombol, 2008, s. 19-21): czas wolny w postaci „czystej” to czas, w którym człowiek nie wykonuje żadnych obligatoryjnych zajęć i powinności, czas wolny interpretowany przez pryzmat specyficznych zachowań w nim podejmowanych oraz czas wolny jako czas umożliwiający zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu przez człowieka. Liczne ujęcia problematyki czasu wolnego można również znaleźć w pracy J.F. Murphy’ego (1981).

Niezależnie od sposobu definiowania czas wolny pozbawiony jest ustalonej, jednolitej struktury, co oznacza, że do kształtowania jego przestrzeni potrzebny jest nakład sił i umiejętności, aby stworzyć coś dającego satysfakcję. W dzisiejszej rzeczywistości istotnym problemem jest zarówno ilość czasu wolnego, jak i jego jakość, rozumiana jako sposób wykorzystania. Jeżeli czas wolny potraktujemy jako czas przeznaczony na regenerację sił do dalszej pracy zawodowej i pozazawodowej, to naturalna wydaje się negatywna ocena sytuacji braku lub niedostatecznej ilości wolnego czasu, pozytywna zaś jest ocena posiadania odpowiednich (w subiektywnym odczuciu jednostki) zasobów czasu wolnego. Jednak trzeba zauważyć, iż często brak wolnego czasu traktowany jest jako wartość, zaś człowiek deklarujący jego brak postrzegany jest jako człowiek sukcesu. Natomiast osoby posiadające zbyt dużo czasu wolnego bywają oceniane jako te, które nie umieją odnaleźć się w dzisiejszej rzeczywistości. W tej sytuacji najlepszym rozwiązaniem jest pozostawienie każdej jednostce możliwości indywidualnego określania potrzebnej ilości czasu wolnego.

Komercjalizacja czasu wolnego powoduje, że jest on nie tylko okresem odpoczynku i relaksu, ale w wyniku konsumpcji odpowiednich produktów i usług staje się manifestacją pozycji w pracy i w społeczeństwie. Dlatego wybór sposobów spędzenia czasu wolnego nie jest łatwą decyzją opartą na potrzebach organizmu i działaniach jednostki. Można zauważyć, że dodatkowo na wybór sposobów spędzenia czasu wolnego mają wpływ takie zjawiska jak: przyspieszenie aktywizowania czasu wolnego, zastępowanie czynności czasu wolnego ich substytutami, jak również tendencja do wykonywania różnych czynności jednocześnie, w tym samym czasie, bez rezygnacji z żadnej z nich, czy skłonność do dokładnego planowania czynności z uwzględnieniem konieczności likwidacji wszelkich luk czasowych¹.

Artykuł przedstawia wybrane wyniki badań ankietowych, których głównym celem była analiza wybranych aspektów zachowań konsumentów w odniesieniu do gospodarowania czasem. Badania przeprowadzone wśród mieszkańców Warszawy, Poznania, Krakowa, Wrocławia, Katowic i Szczecina pozwoliły na zgromadzenie informacji m.in. na temat zadowolenia z wybranych dziedzin życia i ich znaczenia dla respondentów, oceny ilości wolnego czasu, sposobów spędzania wolnego czasu oraz czynników wpływających na rodzaj zajęć realizowanych w wolnym czasie².

Ocena ilości czasu wolnego

Uzyskany rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące sposobu gospodarowania czasem wskazuje, że badani w różny sposób odczuwają brak czasu. Najczęściej wskazują, że niekiedy brakuje im czasu na wykonanie wszystkich zaplanowanych zajęć. Tak twierdzi co trzeci badany, natomiast 13% respondentów uważa, że często brakuje im czasu. Dla 12% badanych jest to problem dość istotny, bowiem są przekonani o notorycznym braku czasu, co przekłada się na ich zabieganie i zmęczenie. Druga wyraźna grupa to osoby, którym nie doskwiera problem braku czasu i osoby z nadmiarem czasu. Ponad 1/5 badanych ma tyle czasu, ile potrzebuje, aby wykonać wszystkie zaplanowane czynności, zaś co szósty badany jest przekonany o nadmiarze czasu.

Wśród wskazań na co brakuje czasu najważniejszą pozycją jest brak czasu na odpoczynek, rozrywkę, hobby, spotkania towarzyskie. Tak twierdzi blisko 40% badanych. W dalszej kolejności badany brakuje czasu na sen (21%) i na własny rozwój (18%). Dlatego też 44% badanych ocenia, że ma za małą ilość wolnego czasu. Dla

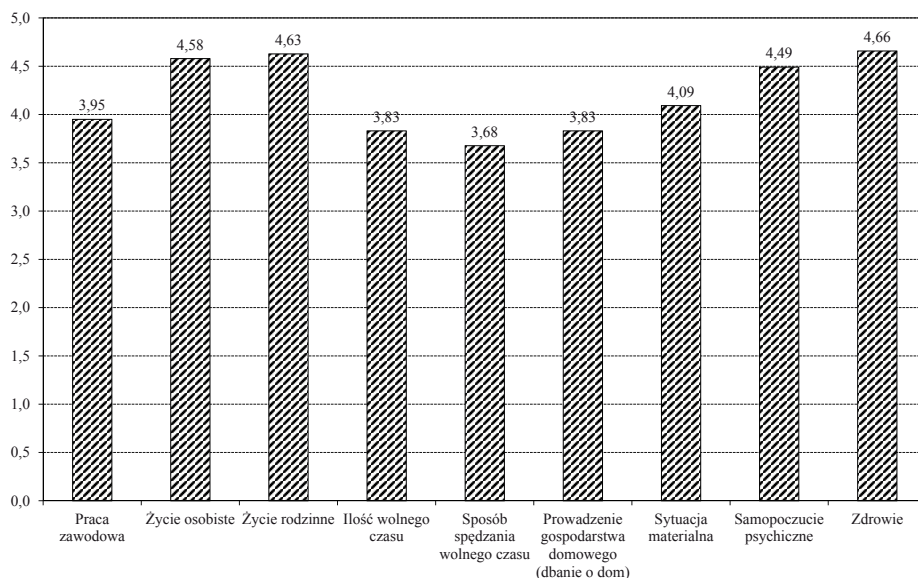
¹ Opis wpływu tych zjawisk na czas wolny zawiera esej D. Mroczkowskiej (2008, s. 91-95).

² Badania dotyczące temporalnych aspektów zachowań konsumentów zostały przeprowadzone w Katedrze Marketingu Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierownictwem dr hab. prof. Uniwersytetu Szczecińskiego Augustyny Burlity i dr K. Błońskiego w okresie maj-październik 2012 r., na próbie 475 osób. Ze względu na rozbieżności występujące pomiędzy wytypowaną strukturą próby a strukturą próby pochodzącą z badań ze względu na wiek i wykształcenie obliczono odpowiednie wagi, które zostały wykorzystane w analizie danych.

38% ilość wolnego czasu jest wystarczająca, zaś 9% posiada go za dużo. Dość niska subiektywna ocena ilości wolnego czasu potwierdza się w wysokości poziomu zadowolenia z ilości wolnego czasu i sposobu jego spędzania³. Średnie oceny zadowolenia wszystkich badanych z zasobów wolnego czasu oraz sposobu spędzenia go są zbliżone i wynoszą dla każdego aspektu 3,22 (przy ocenie maksymalnej 5 pkt.). Wyżej badani mieszkańcy ocenili zadowolenie z życia rodzinnego (3,96) i osobistego (3,8), zdrowia (3,64) oraz samopoczucia psychicznego (3,46). Ze względu na różne znaczenie poszczególnych obszarów dla respondentów, poproszono również o ocenę ich ważności. Ilość wolnego czasu i sposób spędzania go to dwa najmniej istotne ze wszystkich ocenianych obszarów – średnia ocena wynosi odpowiednio 3,83 i 3,68 (wykres 1).

Wykres 1

Znaczenie badanych aspektów życia dla respondentów (średnie oceny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych

Bazując na ocenach zadowolenia i istotności, wyznaczono wskaźnik zadowolenia dla poszczególnych aspektów życia⁴. Uzyskane wyniki wskazują, że poziom ogólne-

³ Ocena zadowolenia została dokonana na podstawie pięciostopniowej skali liczbowej, gdzie 1 oznaczała ocenę najniższą, zaś 5 – ocenę najwyższą.

⁴ Wskaźnik został wyznaczony jako iloczyn oceny zadowolenia respondenta z danego czynnika i jego znaczenia (wagi).

go zadowolenia z ilości i sposobu spędzenia wolnego czasu jest dość niski i zbliżony (odpowiednio 64,52% i 64,41%). Porównywalny poziom zadowolenia zaobserwowano w przypadku pracy zawodowej (64,45%), najniższy zaś w przypadku sytuacji materialnej (60,32%).

Tablica 1

Wartość wskaźników satysfakcji z ilości czasu wolnego oraz sposobu jego spędzania

Wyszczególnienie	Wskaźnik zadowolenia z:	
	ilości wolnego czasu	sposobu spędzania wolnego czasu
Subiektywna ocena ilości wolnego czasu		
Prawie nie mam czasu wolnego	37,66	50,81
Mam za mało czasu wolnego	49,30	59,02
Mam czasu wolnego tyle, ile potrzebuję	75,74	74,53
Mam aż za dużo czasu wolnego	93,47	58,85
Deklarowany wiek respondentów		
do 25 lat	60,29	67,76
26-35 lat	60,37	64,52
36-45 lat	51,67	58,93
46-55 lat	63,53	62,15
56 i więcej	76,10	65,82
Deklarowana ilość czasu poświęcana na pracę zawodową w ciągu tygodnia		
do 30 godz.	72,96	63,48
31-40 godz.	64,13	67,29
41-45 godz.	63,78	65,14
46-50 godz.	48,75	62,42
ponad 50 godz.	45,39	53,53

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych

Analizując uzyskane wskaźniki ze względu na subiektywną ocenę ilości wolnego czasu, deklarowany czas poświęcany na pracę zawodową i wiek respondentów, można zauważyć następujące prawidłowości (szczegółowe wyniki prezentuje tablica 1):

- wraz z posiadaniem większej ilości wolnego czasu wzrasta poziom wskaźnika zadowolenia ze sposobu spędzania wolnego czasu. Wyjątkiem są osoby deklarujące nadmiar ilości wolnego czasu, których poziom zadowolenia ze spędzenia wolnego

- czasu jest porównywalny z osobami mającymi mało czasu. Może to sugerować problemy z efektywnym zagospodarowaniem posiadanej ilości wolnego czasu.
- badane osoby do 45 roku życia są bardziej zadowolone ze sposobu spędzenia wolnego czasu niż z jego ilości. Im młodsza jest badana osoba, tym większe jest jej zadowolenie z obu tych aspektów życia. Porównywalny poziom zadowolenia z ilości i sposobu spędzenia wolnego czasu deklarują osoby w przedziale wiekowym 46-55 lat (odpowiednio 63% i 62%). Najwyższy poziom zadowolenia z ilości wolnego czasu deklarują osoby powyżej 56 roku życia (76%). Znacznie mniejszy jest poziom zadowolenia ze spędzenia wolnego czasu w tej kategorii wiekowej (66%).

Sposoby spędzania czasu wolnego

Swój czas wolny w zależności od jego ilości badani spędzają w sposób zbliżony. W przypadku każdego rodzaju czasu wolnego istnieją również czynności, które można uznać za charakterystyczne tylko dla niego⁵. Czas wolny w dni powszednie (tzw. „mały czas wolny”) spędzany jest raczej w zaciszu domowym. Badani wskazują najczęściej, że spędzają go na następujących czynnościach: rozmowy z członkami rodziny (57% badanych), czytelnictwo pracy (55%), słuchanie radia, muzyki (48%) czy oglądanie telewizji i filmów (45%). Porównując czynności wykonywane w „małym czasie wolnym” z czynnościami podczas pozostałych rodzajów czasu wolnego, można zauważyć, że charakterystycznymi formami spędzenia czasu wolnego w dni powszednie oprócz czynności już wymienionych są jeszcze: uprawianie sportu, korzystanie z komputera czy dokształcanie się.

Sposoby wykorzystania czasu wolnego w soboty i niedzielę (tzw. „średni czas wolny”) są w pewnym stopniu zbliżone do form spędzenia czasu wolnego w dni powszednie. Nadal duży odsetek wskazań występuje w przypadku rozmów z członkami rodziny (35%) oraz oglądania telewizji i filmów (33%), ale jedna trzecia badanych wskazuje również spacer i odpoczynek na świeżym powietrzu. Do charakterystycznych zajęć średniego czasu wolnego można zaliczyć: hobby, działalność w organizacjach świeckich i religijnych, uczęszczanie do kina, dyskoteki i dancingi.

Najbardziej popularnymi sposobami spędzania czasu wolnego w okresie urlopów i wakacji (tzw. „duży czas wolny”) są wycieczki i wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe (41%), życie towarzyskie (34%) oraz spacer i odpoczynek na świeżym powietrzu (31%). Charakterystycznym sposobem spędzenia „dużego czasu wolnego” są: wycieczki, wizyty w muzeach oraz oglądanie wystaw.

Szczegółowe wyniki badań zawiera tablica 2.

⁵ Podstawą do wyodrębnienia charakterystycznych form spędzenia danego rodzaju czasu wolnego jest większy odsetek wskazań dla danej czynności niż w przypadku pozostałych rodzajów czasu wolnego.

Tablica 2

Sposoby spędzania czasu wolnego w zależności od długości jego trwania

Lp.	Forma spędzania czasu wolnego	Czas wolny w dni powszednie		Czas wolny w soboty i niedziele		Czas wolny w okresie urlopów i wakacji	
		% wska-zań	ranking	% wska-zań	ranking	% wska-zań	ranking
1.	Czytelnictwo prasy	54,80	2	15,63	11	9,13	14
2.	Czytelnictwo książek	36,75	6	32,16	5	24,78	4
3.	Kino	7,64	14	23,06	6	9,65	13
4.	Teatr, opera, operetka, koncert	2,90	17	11,27	16	11,30	11
5.	Muzeum, wystawa	0,79	20	6,36	19	12,70	10
6.	Działalność w organizacjach świeckich i religijnych	4,35	15	10,09	18	5,26	18
7.	Oglądanie imprez sportowych	13,19	12	15,71	10	8,77	15
8.	Dyskoteki, dancingi itp.	4,16	16	15,36	12	6,67	17
9.	Życie towarzyskie	19,28	9	32,87	4	33,95	2
10.	Rozmowy z członkami rodziny	56,66	1	34,93	2	24,51	5
11.	Uprawianie sportu, zajęcia fitness i relaksacyjne	19,86	8	12,31	15	13,67	8
12.	Spacery, odpoczynek na świeżym powietrzu	35,31	7	38,02	1	30,78	3
13.	Odpoczynek bierny („nienierobienie”)	18,98	10	17,68	8	17,31	6
14.	Oglądanie telewizji, filmów na DVD i video	44,47	4	33,36	3	17,05	7
15.	Słuchanie radia, muzyki	48,18	3	12,53	14	7,63	16
16.	Korzystanie z komputera, Internetu	42,96	5	21,49	7	13,09	9
17.	Wycieczki i wyjazdy turystyczno-wypoczynkowe	2,10	18	13,98	13	41,05	1
18.	Hobby (np. zbieractwo, majsterkowanie itp.)	10,24	13	16,21	9	10,80	12
19.	Dokształcanie się	13,31	11	10,53	17	2,52	20
20.	Inne zajęcia	1,78	19	1,05	20	2,60	19

Źródło: Jak w tablicy 1.

Analizując sposoby spędzania czasu wolnego ze względu na subiektywną ocenę jego ilości, można również zauważyć występowanie charakterystycznych aktywności dla poszczególnych grup. W przypadku badanych deklarujących posiadanie dużej ilości czasu wolnego jest to „nicnierobienie”. W zależności od rodzaju czasu wolnego jest to 35% grupy (mały czas wolny), 27% (średni czas wolny) oraz 29% (duży czas wolny). Wśród innych charakterystycznych dla tej grupy sposobów spędzania czasu wolnego można wskazać oglądanie imprez sportowych w czasie wolnym w dni powszednie (28%) oraz działalność w organizacjach świeckich i religijnych podczas weekendów (22%).

W przypadku osób oceniających, że mają małą ilość wolnego czasu, relatywnie częstym sposobem wykorzystywania go w soboty i niedziele jest czytelnictwo prasy (22%). Natomiast wśród osób deklarujących bardzo małą ilość czasu wolnego częstą aktywnością weekendową są dyskoteki, dancingi (25%). Ta sama grupa swój wolny czas podczas urlopów i wakacji wypełnia oglądaniem telewizji, filmów (23%) i czytelnictwem prasy (21%).

Czynniki wpływające na wybór zajęć w czasie wolnym

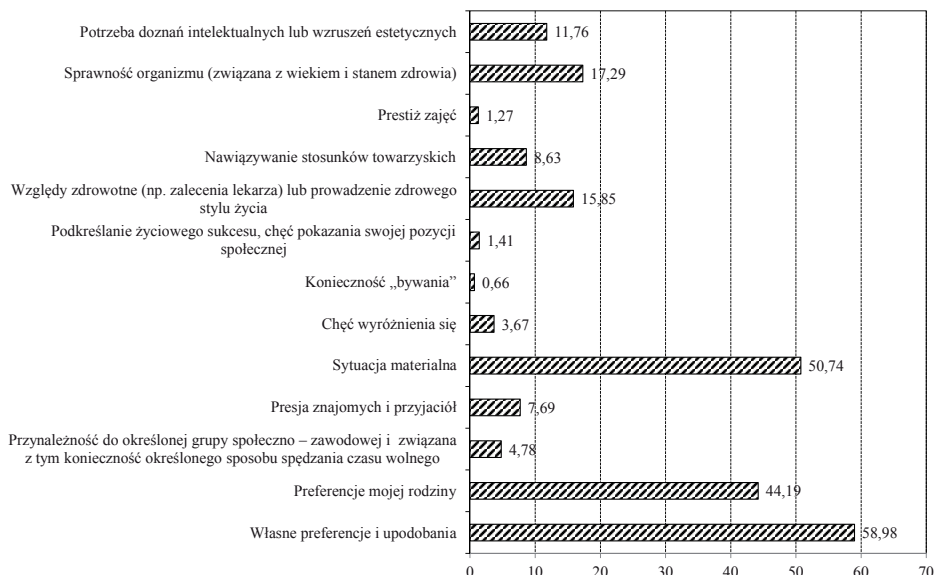
Oprócz sposobów spędzenia czasu wolnego istotnym elementem są czynniki mające wpływ na wybór realizowanych zajęć. Badani deklarują, że największy wpływ na to mają ich własne preferencje i upodobania. Tak twierdzi 59% respondentów. Inne istotne czynniki to sytuacja materialna (51%) i preferencje rodziny (44%). Natomiast grupa deklarowanych czynników o mniejszym znaczeniu to: sprawność organizmu (17%), względy zdrowotne (16%) lub potrzeba doznań intelektualnych (12%) (wykres 2).

Uwzględniając wiek badanych, można zauważyć, że znaczenie niektórych czynników maleje wraz z wiekiem respondenta. Są to: własne upodobania i preferencje (88% wskazań badanych do 25 roku życia i 42% wskazań badanych powyżej 56 roku życia), presja znajomych i przyjaciół (odpowiednio 17% i mniej niż 1%), czy nawiązywanie stosunków towarzyskich (odpowiednio 15% i 2%). Przeciwną tendencję można zaobserwować w przypadku upodobań rodziny. Na znaczenie tego czynnika wskazuje 22% najmłodszych badanych i 58% najstarszych. Podobnie jest w przypadku innych czynników, tj. sytuacji materialnej (37% wskazań badanych do 25 roku życia i 55% wskazań badanych powyżej 56 roku życia) i sprawności organizmu (odpowiednio 6% i 28% wskazań).

Jeżeli w przeprowadzonej analizie uwzględnimy płeć, to można zidentyfikować czynniki, mające większe znaczenie przy wyborze zajęć w czasie wolnym dla kobiet oraz dla mężczyzn. Kobiety częściej wskazywały na czynniki dotyczące sytuacji materialnej (56% wskazań kobiet i 37% wskazań mężczyzn), względów zdrowotnych (odpowiednio 19% i 8% wskazań), nawiązywania stosunków towarzyskich (odpo-

Wykres 2

Znaczenie czynników wpływających na sposoby spędzania czasu wolnego (% odpowiedzi)

Źródło: Jak w wykresie 1.

wiednio 10% i 6%), potrzeby doznań intelektualnych lub wrażeń estetycznych (odpowiednio 14% i 7%), mężczyźni natomiast znacznie częściej wskazywali na własne upodobania i preferencje (65% mężczyzn i 56% kobiet) i na sprawność organizmu (odpowiednio 19% i 16%).

Zakończenie

Przedstawione wyniki badań wskazują, że znaczna część badanych boryka się z problemem niedoboru czasu. Przy tym najwięcej badanych wskazało brak czasu na odpoczynek, rozrywkę, hobby, spotkania towarzyskie, czyli aktywności czasu wolnego. Z drugiej zaś strony analiza danych ujawniła niskie w porównaniu z innymi obszarami życia znaczenie dla respondentów zarówno ilości wolnego czasu, jak i sposobów jego spędzania. Również poziom zadowolenia z tych dwóch obszarów na tle innych analizowanych jest stosunkowo niski. Badani mieszkańcy deklarują, iż swój czas wolny starają się wypełnić w sposób dla siebie atrakcyjny i kierują się własnymi preferencjami i upodobaniami, a w mniejszym stopniu presją swojej grupy społeczno-zawodowej. W przypadku analizy deklarowanych sposobów spędzenia wolnego

czasu można wyróżnić charakterystyczne czynności realizowane w przypadku czasu wolnego w ciągu dnia powszedniego, w weekendy czy w okresie urlopów i wakacji. Generalnie jednak dominuje domocentryczny i pasywny wzorzec spędzania tego czasu, co należy uznać za niekorzystne z punktu widzenia możliwości realizacji funkcji czasu wolnego, w tym jego wpływu na odtworzenie sił fizycznych i psychicznych oraz rozwój człowieka.

Bibliografia

- Bombol M. (2008), *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*, „Monografie i Opracowania” nr 555, SGH, Warszawa.
- Murphy F. (1981), *Concepts of Leisure*, Prentice-Hall, New York, za: Neska R. (2003), *Czas wolny absolwentów wyższych uczelni – poszukiwanie doznań czy rekreacja?* „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4.
- Mroczkowska D. (2008), *Czas wolny jako kategoria społecznie i kulturowo zmienna. Przeobrażenia w czasowej organizacji oraz doświadczenia czasu wolnego* (w:) *Czas ukoi nas? Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców sześciu wybranych aglomeracji miejskich w Polsce na temat temporalnych aspektów zachowań konsumentów.

Wyniki potwierdzają, że znaczna część badanych boryka się z problemem niedoboru czasu. Przeprowadzone analizy ujawniły niskie w porównaniu z innymi obszarami życia znaczenie dla respondentów zarówno ilości wolnego czasu, jak i sposobów jego spędzania. Respondenci swój czas wolny starają się wypełnić w sposób dla siebie atrakcyjny i kierują się własnymi preferencjami i upodobaniami, a w mniejszym stopniu presją swojej grupy społeczno-zawodowej. Analiza deklarowanych sposobów spędzenia czasu wolnego pozwoliła na wyróżnienie charakterystycznych czynności realizowanych w przypadku czasu wolnego w ciągu dnia powszedniego, w weekendy czy w okresie urlopów i wakacji.

Słowa kluczowe: konsument, czas wolny, formy zagospodarowania czasu wolnego.

Kody JEL: E21, A14

Leisure of Residents of Large Cities in Poland – Research Findings

Summary

An aim of the article is to present the selected findings of surveys carried out among residents of the sic selected urban agglomerations in Poland on the temporal aspects of consumers' behaviour.

The results confirm that a considerable part of respondents are facing the problem of time deficit. The carried out analyses revealed a minor, compared with other areas of life, importance for respondents of both amount of leisure and ways of spending it. Respondents try to fill up their leisure in an attractive way for them, and they are guided by their own preferences and likes, while, to a lower degree, by the pressure of their socio-professional group. The analysis of the declared ways of leisure spending allowed distinguishing specific activities performed in case of leisure on a week-day, at week-ends or during leaves and vacations.

Key words: consumer, leisure, forms of leisure management.

JEL codes: E21, A14

© All rights reserved